

І С Т О Р И Ч Н Е С У С І Д С Т В О

– p. 72, 34; 28. *Historia Welforum Weiengartensis* / ed. L. Weiland // MGH SS. T. XXI. Hannover, 1868, p. 454–471; 29. *Wolf A. Wer war Kuno „von Öhningen“. Überlegungen zum Herzogtum Konrads von Schwaben († 997)*. In: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*. Band 36, 1980, S. 25–83; 30. Сага об Эймунде//Рыдзевская Е.А. Древняя Русь и Скандинавия. – М., 1978. – С. 99; 31. Головки А.Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII в. / А.Б.Головки; Ин-т истории АН УССР. – Киев: Наукова думка, 1988. – С. 25; 32. Ясинецька О. До питання про особливості родоходу давньоруської князівни Марії-Добронєги, дружини правителя Польщі (бл. 1040–1058 pp.) //журнал «Краєзнавство», №1-2, 2016 р., с. 175–193; 33. Darlington, Reginald R. and P. McGurk (eds.), P. McGurk and Jennifer Bray (trs.). *The Chronicle of John of Worcester: The Annals*. – London, 1854. – p. 133; 34. Ailred of Rievaulx. *Lament for David, King of the Scots* // Ailred of Rievaulx. *The historical works*. – Kalamazoo, 2005 – p. 1–37; 35. Ясинецька Е., *Европейское прошлое Киевской державы тысячелетней давности. От дочерей Ярослава Мудрого до королевы Великобритании Елизаветы II*//Dessange Mag, №46, 2013. – С. 58–60; 36. *William of Malmesbury's Chronicle of the Kings of England: From the Earliest Period to the Reign of the King Stephen*. By J.A. Giles, D.C.L. – London.: Bell and Daldy, 1866. – P.196; 37. Гваньїні Олександр: *Хроніка європейської Сарматії*/Упор. та пер. о. Юрія Мицика. – К.: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2007. - С. 85, 86, 27, 87; 38. *Annalista Saxo*. MGH, SS. VI. Hannover. 1844. Перевод – Дьяконов И. В. 2005. - С. 43–45; 39. *Annales Silesiaci compilati*. MGH, SS. Bd. XIX. Hannover. 1866 – пер. с лат., комм. – Досаев А. С. – 2012; 40. *Balzer O. Genealogia Piastow*. Krakow, 1895. – S. 89; 41. *Jasiński K. Rodowód pierwszych Piastów*. – Poznań, 2004. – С. 134, 127-128, 131, 139; 42. Галл Аноним. «Хроника и деяния князей или правителей польских» / Предисловие, перевод и примечания Л. М. Поповой. Ответственный редактор В. Д. Королюк. М.: Издательство АН СССР, 1961. – С. 49–51; 43. Стрийковський М. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Русі/Відп. ред.. О. Купчинський. Наукове товариство ім. Шевченка. – Львів, 2011. – С. 228; 44. Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории Яна Длугоша». - М.: «Памятники исторической мысли», - М., 2004. - С. 253, 259; 45. *Biber T., Leszczynski M. Poczec Wladcow Polski*. Poznan: Publicat, 2015 – 128 s. – SS. 20–21; 46. *Labuda G. Polish diplomacy during the rule of the Piast dynasty*//The history of Polish diplomacy X–XX c. – Warsaw: Sejm Publishing Office, 2005. – P. 31.

Олександр Криворучко, Іван Романюк

Вплив Кревської унії на релігійне життя населення Великого князівства Литовського

Кревська унія 1385 року стала основою тривалого процесу об'єднання держав Королівства Польського та Великого князівства Литовського. За умовами угоди великий князь литовський Ягайло зобов'язувався приєднати до Польського королівства підвладні йому землі, прийняти католицьку віру та запровадити її в якості державної релігії у Литві, сприяти поверненню Польщі втрачених нею земель, виплатити колишньому нареченому Ядвіги, австрійському герцогу Вільгельму, 200 тисяч золотих в якості компенсації за порушення шлюбної угоди.

Отже, важливим пунктом Кревського договору було положення про поширення католицтва на землях литовської держави. Як зазначав М. Грушевський, «релігійна частина зобов'язань Ягайла включала обіцянку «вихриститися на латинство самому і вихристити по своїм шлюбі всіх своїх нехрещених братів, бояр і всіх людей в своїх землях». Більше того, історик наголошує, що однією із причин, чому польські пани відхилили кандидатуру Вільгельма австрійського та підтримали Ягайла, було «релігійне питання»: « в сватанні Ягайла його малопольські прихильники підносили релігійну сторону – що від цього залежить охрещення на латинство литовського народу, і на сім пункті справа знаходила заохоту в духовних кругах». Саме ця позиція стала вирішальною у прийнятті колевою-матір'ю Єлизаветою рішення погодитися на переговори поляків з Ягайлом щодо майбутньої унії [1, с. 128].

Н. Яковенко, аналізуючи зобов'язання Ягайла, зазначає, що їх текст в частині релігійних заходів «не уточнював, що йшлося про язичників Литви, а не християн грецького

У К Р А Ї Н А - П О Л Ь Щ А

обряду, тож маємо тут чи не перший камінь у фундамент майбутніх непорозумінь» [2, с. 142].

Хоча Михайло Грушевський на основі лінгвістичного аналізу цих місць тексту угоди ще на початку минуло столітті переконливо доводив, що вони стосувалися лише тих підданих Ягайла, які були поганями [1, с. 129-130], в історіографії (особливо польській) наголошується на тому, що якщо православним на землях литовської Русі дозволялося вільно сповідувати і поширювати свою віру (при чому православні феодали зберігати свої уділи), то натомість у Литві князі з роду Гедиміновичів, що перейшли у православ'я, втрачали свої володіння, що спонукало останніх перед загрозою втрати литовських волостей до переходу в католицизм [3, с. 154].

Подібні погляди були характерними і для російської історіографії. Так, за С. Соловйовим, окрім навернення в литовських землях до католицизму язичників його прихильники всупереч кривським домовленостям розпочали наступ на позиції православ'я. В Литві православ'я було поширене раніше (зокрема половина віленських жителів сповідувало його), хоча поширювалося воно повільно, тому що процес цей тривав, так би мовити, самостійно, без покровительства та підтримки з боку світської влади. Однак, зважаючи на те, що в Литві було чимало прихильників православної віри, прибічникам католицизму боротися з ним було набагато складніше ніж з язичтвом.

Як зазначав С. Соловйов, одним із способів тиску на православних було внесення певних змін до шлюбних традицій: православні, що виходили заміж за католиків, змушені були приймати віру чоловіка, а чоловіки православної віри повинні були сповідувати віру дружин.

Не всі з цим мирилися – православні чинили опір обмеженням своїх релігійних прав, про що, на думку історика, свідчить наявність у православної церкви в Литві мучеників за Ягайла [4, с. 130].

Позицію значної частини сучасних українських дослідників щодо характеристики релігійне життя на землях Великого князівства Литовського в кінці XIV – початку XV ст. відображає, зокрема, твердження Н. Яковенко, яка, зазначає, що «релігійне співжиття протікало в цілому мирно». На думку історика, причинами такої толерантності, передовсім, було те, що «жодна з християнських конфесій не могла завоювати панівного становища». Це становище було зумовлено кількома факторами: намаганням литовської верхівки заручитися підтримкою чисельно більшого руського населення та пізньою християнізацією Литви, що ввійшла в одночасні контакти з православ'ям і католицизмом. Таке релігійне розмаїття, на думку дослідниці, «підштовхувало литовців до індивідуального прийняття грецької та римської традицій».

Історик твердить, що в аналізованій період буденним явищем було відвідування католиками християнських храмів а православними католицьких, заснування православними костель і, навпаки, пожертви католиків на православні святині. Цьому, на думку дослідниці, зокрема, сприяло те, що великий князь вважався патроном обох конфесій – «зверхним оборонцем костельов и церквей Божих и розмноженья порядку в церквах закону християнського» [2, с. 166-167].

Реалізація Кривської угоди розпочалася в 1386 році, коли 11 січня у Волковиску представники Корони передали Ягайлу акт про обрання його польським королем. 2 лютого у Любліні це рішення було одностайно підтримано на шляхетському з'їзді. 18 лютого у Кракові Ягайло прийняв католицизм і взяв собі нове ім'я — Владислав II, одружився з королевою Польщі Ядвігою Анжуйською (чоловічий рід її титулу підкреслював, що вона є діючим монархом), а 3 березня коронувався на польський престол. Восени Ягайло приїхав у Литву, щоб охрестити її населення за католицьким обрядом.

Як зазначає О. Русина «було охрещено Литву – останню поганську країну в Європі (за винятком Жемайтії, захопленої Орденем, яку було покатоличено лише в 1413 р.), однак нова віра стверджувалася у ВКЛ досить повільно» [5, с. 68]. Характерно що навіть не всі Ягайлові брати перейшли у католицизм. А постійний супротивник Ягайла, його двоюрідний брат Вітовт, ніколи не відвертався від східного християнства й позиціонував себе у відносинах із руським населенням як православний. Про це, зокрема, свідчить вживання князем у документах не нового католицького імені Віганд, а імені Олександр, під яким він був охрещений в 1380 р.

І С Т О Р И Ч Н Е С У С І Д С Т В О

В питанні хрещення литовців у католицизм Ягайло не вирізнявся надмірною наполегливістю. Досить промовистим є факт, що в оточенні Ягайла важливу роль подовжували відігравати не його ново навернуті брати-католики, а православні князі Володимир київський, Скиргайло троцький, Корибут новгородський.

За Длугошем, Ягайло витратив цілий рік на реалізацію своєї «апостольської місії». А задля «зміцнення католицької віри» ним у 1387 і 1413 рр. були видані два спеціальні привілеї. Першим литовських бояр-католиків зрівняли в правах з польською шляхтою; з другим, Городельським, привілеєм вони отримали виключне право обіймати посади каштелянів і воєвод, а також брати участь у роботі державної ради (згодом, у 30-х рр. XV ст., ці права були поширені й на руських князів та бояр». [5, с. 69].

Середньовічний історик О. Гваньїні свідчив, що «у Литві було охрещено близько тридцяти тисяч, крім тих, котрі були охрещені раніше». Цікава інформація Гваньїні про використання Ягайлом при хрещенні язичників у Литві певних матеріальних заохочень. Так король наказав закупити у Польщі багатого сукна, у котре обгортали охрещених і кожному з них його дарували. Тому, як зазначає хроніст, одні погани поспішали хреститися «чуючи про королівську волю, інші ж ішли не стільки заради хреста, скільки заради сукна» [6, с. 132].

Дане дослідження буде однобоким, якщо не проаналізувати погляди польських дослідників на дану проблему. Зазначимо, що в польській історіографії помітне місце займає обґрунтування, так званої, «Ягеллонської ідеї», спрямованої на ідеалізацію польсько-литовської держави династії Ягеллонів як об'єднання на засадах міжнаціональної злагоди верховенства права, демократії, братерства, де польський народ сприяв цивілізаційному поступу всіх східноєвропейських етносів, передусім, литовців та українців.

Частина польських істориків (Я. Домбовський, Г. Пашкевич, Л. Колянковський, О. Халецький та ін.), відстоюючи цінності «Ягеллонської ідеї», акцентували увагу на положенні, що литовська держава могла вистояти у важкому протистоянні з Тевтонським Орденом, Московією та іншими агресивними сусідами лише завдяки союзу з Польською Короною. Приєднанню Литви до західного католицького світу мало також забезпечити збереження етнічної ідентичності Литви, народу якої загрожувало розчинення в руській православній масі.

На думку польських дослідників, загроза асиміляції литовців у руському середовищі була реальною, зважаючи на заохочення цих тенденцій московськими правителями, які претендували на всі руські землі [3, с. 151, 154]. Відомо, що у 1384 р. Ягайло уклав попередню угоду з Дмитрієм Донським, за якою він мав одружитися з дочкою Дмитрія, Софією, за умови підкорення литовського князя верховній владі князя московського і визнання православ'я державною релігією Великого князівства Литовського. Однак після того як московський князь погодився на підвищення виплачуваної данини Орді (чим продемонстрував свою слабкість), Ягайло відмовився від своїх намірів і кардинально змінив вектор зовнішньої політики зі сходу на захід.

Інший прихильник ідеї «цивілізаційної місії» польської держави на Схід, А. Левицький, визначаючи причини укладення польсько-литовської угоди в Крево в 1385 р, наголошував на необхідності забезпечення польською державою єдності християнської церкви (східної і західної). Тому, на думку дослідника, постала потреба навернення Русі на католицизм. Однак процес запровадження католицького віросповідання на землях Великого князівства литовського проходив з ускладненнями та супроводжувався прийняттям низки указів, спрямованих проти православного населення. А виною того протистояння православ'я та католицизму Левицький вважав «дух епохи» [7, с. 371].

Можна погодитися із думкою польського історика А. Шельонґовського, який, визначаючи «культурологічне» значення Кревської унії, дійшов висновку, що завдяки освіті, однакового устрою, правам і свободам згодом розвинулася спільна для польського, литовського й руського народів культура. Однак вона поширилася лише серед вищих суспільних станів. Нижчі верстви населення через брак освіти не мали змоги повною мірою до неї прилучитися, тому зберегли свій національний характер. Слушним є й припущення історика щодо переходу на східний обряд частини польських селян-поселенців через відсутність на руських теренах достатньої кількості католицьких храмів [7, с. 375].

Певною українською модифікацією «Ягеллонської ідеї» є окремі положення Н. Яковенко. Зокрема у своєму інтерв'ю кореспонденту газети «День» р. Гривінському

У К Р А Ї Н Я - П О Л Ь Щ Я

історик зазначає, що з утвердженням на українських землях католицької церкви починається їх, так звана, «вестернізація». Під «вестернізацією» дослідниця має на увазі «засвоєння певного типу політичної культури, як-от: уявлення про «справедливу владу» як угоду між володарем і «народом», поширення міського самоврядування, чинність певного «писаного права» у сфер соціальних відносин тощо».

На думку Яковенко, поширення цієї політичної культури на українські терени не слід однобоко трактувати як акт експансії – «насправді ж йшлося про надання тих привілеїв і прав, які на той час уже утвердилися в Короні» [8, с. 14-15].

Підсумовуючи висловлені думки, зазначимо, що Кревська унія 1385 року суттєвим чином змінила релігійну ситуацію на землях Великого князівства Литовського. Унія сприяла цивілізаційному поступу всіх етносів східноєвропейського регіону; під впливом освіти, однакового устрою, прав і свобод згодом розвинулася спільна для польського, литовського й руського народів культурна спорідненість. Проте з іншого боку, припиняється християнізація язичницької Литви Православною Церквою. Забезпечення польською державою єдності християнської церкви шляхом навернення Русі на католицизм супроводжувався виданням низки законів, спрямованих проти православного населення. З часом загострюються відносини між християнами західного і східного обрядів, що наклало свій відбиток на весь подальший перебіг історичних процесів на території Великого князівства Литовського, Польської Корони, а згодом Речі Посполитої. Недовзі ці та інші процеси призвели до кардинальних змін у політичному житті Європи.

Джерела та література:

1. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. - Т.4. – К., 1993. – 544 с.; 2. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005.- 584 с.; 3. Гриневич Т.Б. Кревська унія в дискусіях польських істориків міжвоєнного часу // Студії з архівної справи та документознавства.— Київ, 2010. -т. 18. — С. 149–156.; 4.Соловьев С.М. Сочинения. В 18 кн. Кн. 1. - Т. 1. – М., 1988. – 797 с.; 5. Русина О.В. Україна під татарами і Литвою / О.В. Русина – К., 1998. – 320 с.; 6. Гваньїні О. Хроніка європейської Сарматії. – К., 2009 – 1006 с.; 7. Руда О. Генеза польо-українських стосунків у працях польських істориків Львова (1890-1914) [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13238/22 Ruda.pdf? sequence](http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13238/22_Ruda.pdf?sequence) - С. 367-379; 8. Яковенко Н. У пошуках «золотого віку» // День. – 2017. – 7-8 квітня.

Мар'яна Студницька

Художній ансамбль костелу св. Миколая с. Вижняни на Львівщині як зразок українсько-польського діалогу культур

Художній ансамбль костелу св. Миколая с. Вижняни (Золочівський район Львівська область) формувався впродовж багатьох століть. Час із переплетіння традицій різних епох і національностей викристалізував ансамбль. Нашарування історичних епох і культур надало особливої глибини, створило своєрідний стереоефект сприйняття мистецького ансамблю. Основне, однак, полягає в тому, що поетапний розвиток комплексу перетворив його в об'єкт колективної творчості і водночас у своєрідний об'єкт художньої відповідальності. Відповідальність за продовження праці попередників, зустрічі в часі, яку обов'язково відчував художник, що брав участь у формуванні ансамблю, змушували його шукати позачасові, глибоко сутнісні співставлення власного творіння з фрагментами минулого. Зокрема, митці початку ХХ ст. гостро усвідомлювали, що крок уперед буває конструктивним і надійним тільки тоді, коли опирається на розуміння логіки попереднього розвитку та уникає культурної конфронтації. Пошуки та реконструкція історичного синтезу та культурного діалогу в одній художній пам'ятці зумовили дане дослідження.

Сучасний костел у Вижнянах конгломерат архітектурних форм ХV – першої половини ХХ ст.1 Парафію у Вижнянах було закладено 1400 року, що затвердив львівський архієпископ Яків Стрепа та надав право розширити фундацію за умови надання Вижнянам Магдебурзького права. Того ж року Я. Стрепа освятив костел під титулом св. Миколая. Однак, ці відомості не дозволяють нам реконструювати зовнішній вигляд святині, матеріал, з якого побудували давній костел. Проте, за документами, на початку ХVІІ ст. святиню